

SVET NA NOVI PRELOMNICI – ZABELEŽKE OB BRANJU KNJIG CAPITAL IN THE TWENTY-FIRST CENTURY THOMASA PIKETTYJA, THE ENTREPRENEURIAL STATE MARIANE MAZZUCATO IN KARL MARX: A NINETEENTH-CENTURY LIFE JONATHANA SPERBERJA

Kakšna je dinamika akumulacije in distribucije kapitala? Vprašanja o dolgoročnem razvoju neenakosti, koncentraciji bogastva in možnostih gospodarske rasti so v središču politične ekonomije. Vendar je do zadovoljivih odgovorov težko priti brez ustreznih podatkov in jasnih vodilnih teorij. Thomas Piketty (2014) v *Kapitalu v enaindvajsetem stoletju* analizira edinstveno zbirko podatkov iz dvajsetih držav, ki segajo do 18. stoletja, da bi odkril ključne gospodarske in družbene vzorce. Njegove ugotovitve bodo preoblikovale razpravo in določile agendo za naslednjo generacijo idej o bogastvu in neenakosti.

Gospodarska rast in razširjanje znanja omogočata, da se izognemo neenakostim v apokaliptičnem obsegu, ki jih je predvidel Karl Marx (Sperber, 2013). Vendar nismo spremenili globokih struktur kapitala in neenakosti v taki meri, kot smo si mislili v optimističnih desetletjih po 2. svetovni vojni. Glavno gonilo neenakosti – težnja, da bi donosi kapitala presegli stopnjo gospodarske rasti – danes grozi, da bo ustvarilo ekstremne neenakosti, ki bi povzročile nezadovoljstvo in spodkopale demokratične vrednote. Gospodarska gibanja so naša odgovornost in ne dejanja Boga. Politična akcija je zmanjšala nevarne neenakosti v preteklosti in to lahko stori še enkrat.

Delo *Kapital v enaindvajsetem stoletju* spreminja naše razumevanje gospodarske zgodovine in nas uči, kako bi bilo treba ravnati danes.

Glavna vprašanja, na katera Piketty v tej knjigi odgovorja, so:

- Ali akumulacija zasebnega kapitala neizogibno vodi do koncentracije bogastva v majhnem številu rok, kot je bil prepričan Karl Marx v 19. stoletju?
- Ali ravnotežje sil rasti, konkurence in tehnološkega razvoja pelje k zmanjšanju neenakosti in harmoniji med družbenimi razredi, kot je mislil Simon Kuznets v 20. stoletju?
- Kaj pravzaprav vemo o tem, kako sta se dobiček in bogastvo razvijala od 18. stoletja naprej in kaj se lahko naučimo na osnovi znanja, ki ga imamo v 21. stoletju?

Distribucija bogastva je vprašanje, o katerem danes potekajo številne razprave, bila pa je tudi že eno izmed ključnih vprašanj klasične politične ekonomije v Angliji in Franciji v poznem 18. in zgodnjem 19. stoletju.

Konec 18. stoletja sta se pojavila dva preroka pogube. Po Thomasu Malthusu, angleškem demografu, je preobjudenost glavna grožnja. Na Malthusa je vplival predvsem Arthur Young, angleški agronom, ki je pisal o množični revščini v Franciji kot vzroku francoske revolucije leta 1789.

O mračnih in apokaliptičnih posledicah nepravilne distribucije bogastva in razredne strukture družbe sta bila v 19. stoletju prepričana David Ricardo in Karl Marx. Po Ricardu si bodo največji delež bogastva (proizvodnje in dobička) prilastili zemljiški posestniki, po Marxu pa industrijski kapitalisti. Ricardo je videl rešitev v progresivnem obdavčenju zemljiške rente. Leta 1867, natanko 100 let po objavi Ricardovega dela *Načelo pomanjkanja*, je Marx objavil 1. zvezek *Kapitala* o dinamiki industrijskega kapitalizma. Beda industrijskega proletariata, ki so jo plastično opisali predvsem Charles Dickens v *Davidu Copperfeldu*, Victor Hugo v *Nesrečnikih* in Emile Zola v *Germinalu*, je bila najbolj skrb zbudajoče dejstvo. Leta 1848, na predvečer pomladi narodov, je Marx objavil *Komunistični manifest*, ki se začne s stavkom "Strašilo lazi po Evropi – strašilo komunizma.", konča pa se z napovedjo revolucije, s padcem buržoazije in zmago proletariata. Marx je naslednji dve desetletji pisal *Kapital*, v katerem je podal analizo notranjih strukturnih protislovij kapitalističnega sistema. Osnova Marxove napovedi apokaliptičnega konca kapitalizma je bilo načelo brezmejne akumulacije kapitala in koncentracije bogastva v majhnem številu rok, kar neizogibno pelje k povezovanju delavcev v organiziranem družbenem revoltu in k neusmiljenemu medsebojnemu spopadu kapitalistov v obliki meddržavnih vojn, v katerih so navadni ljudje le topovska hrana. Stabilen socialno-ekonomski in politični ekvilibrij v kapitalizmu preprosto ni mogoč!

Toda v zadnji tretjini 19. stoletja so plače delavcev in kupna moč povsod začele naraščati in situacija se je bistveno spremenila, kljub socialni neenakosti, ki je naraščala do 1. svetovne vojne. Nerazvita Rusija je krenila

po poti družbene revolucije, čeprav se je tam industrijska revolucija komaj začela, najrazvitejše države Evrope pa po poti socialne demokracije.

Marx ni upošteval tehnološkega razvoja in rasti produktivnosti kot sil, ki do neke mere predstavljajo protiutež procesu akumulacije in koncentracije zasebnega kapitala in bogastva. Za izboljšavo napovedi so mu manjkali statistični podatki. Sam najbrž ni bil zadovoljen s svojimi revolucionarnimi sklepi iz leta 1848, ki jih je napisal, preden se je lotil raziskav, s katerimi bi jih upravičil. Ekonomska teorija terja številne podatke iz zgodovinskih virov, ki jih takrat še ni bilo, Marx pa ni izkoristil niti vseh možnosti, ki so mu bile na voljo. Prav tako tudi ni posvetil dovolj pozornosti politični in ekonomski organizaciji družbe z ukinjenim zasebnim kapitalom. Tragične posledice totalitarnih eksperimentov v državah, kjer je zasebni kapital bil ukinjen, pa nazorno pričajo o tem. Kljub temu je Marxova analiza industrijskega kapitalizma relevantna v več pogledih, in sicer glede koncentracije kapitala in bogastva, brezmejne akumulacije, ki velja tudi za 21. stoletje in je bolj zaskrbljujoča kakor Ricardovo načelo pomanjkanja. Če je stopnja rasti produktivnosti razmeroma nizka, narašča pomen akumulacije bogastva; to vpliva na destabilizacijo družbe. Nizka rast ne more biti protiutež brezmejni akumulaciji. Vendar posledice niso apokaliptične, kot je napovedal Marx. Akumulacija se konča na določeni ravni, ki je sicer lahko zelo visoka; na destabilizacijo družbe pa ima velik vpliv. Zelo visoka raven zasebnega bogastva, ki so ga v osemdesetih in devetdesetih letih 20. stoletja dosegle razvite in bogate evropske države ter Japonska, potrjuje Marxovo teorijo.

Na podlagi ekonomske konjunktore v zlatem obdobju od 1945 do 1975 je Simon Kuznets nasproti Marxovi pesimistični teoriji postavil svojo optimistično teorijo, po kateri neenakost samodejno zmanjšuje napredne faze kapitalističnega razvoja ne glede na izbiro ekonomske politike in druge razlike med državami, dokler se le-ta naposled ne stabilizira na ekonomsko, politično in moralno sprejemljivem nivoju. Dejansko je to bila teorija čudežnih tridesetih let po 2. svetovni vojni. Filozofijo Simona Kuzneta v povzeti obliki predstavlja naslednji stavek: "Rast je naraščajoča plima, ki dviguje vse čolne." Vse spremenljivke – proizvodnja, dohodki, dobički, plače, kapital, cene – se razvijajo z istim tempom, tako da ima od rasti vsaka socialna skupina približno enako mero koristi brez večjih odstopanj od pravila. Kuznetsovo stališče je bilo diametralno nasprotno Ricardovi in Marxovi teoriji o spirali neenakosti in njuni pesimistični napovedi.

Teorija Simona Kuzneta je bila dejansko prva teorija, ki je temeljila na znanstvenem statističnem aparatu, saj so prvi zgodovinski statistični podatki o distribuciji dobička postali dosegljivi leta 1953 prav v Kuznetsovi monumen-

talni knjigi, ki je vsebovala tovrstne statistične podatke za obdobje od 1913 do 1948 v ZDA. Takšni podatki avtorjem v 19. stoletju niso bili na voljo. Današnji statistični podatki omogočajo meritve skupnega dohodka držav. Te informacije so postale dosegljive, ko so številne države sprejele progresivni davek na dohodek. Kuznets je ugotovil zmanjšanje dohodkovne neenakosti v ZDA v obdobju od 1913 do 1948; napovedal je dobro novico: socialno neenakost je mogoče zmanjšati. Rojena je bila Kuznetsova krivulja. Neenakost narašča v zgodnji fazi industrializacije, saj je le manjšina kapitalistov pripravljena koristiti novo bogastvo, ki ga prinaša industrializacija. Kasneje, v napredni fazi razvoja, se neenakost samodejno zmanjšuje in vedno večji del prebivalstva je deležen sadov gospodarske rasti. Med hladno vojno je bila Kuznetsova teorija tudi prava propagandno-politična bomba, katere namen je bil obdržati nerazvite države Afrike, Azije in Južne Amerike znotraj interesne sfere svobodnega sveta na zahodu nasproti ZSSR in drugim državam vzhodnega bloka. Kuznetsova teorija je bila ideološko enostransko obarvana, njeni empirični temelji pa zelo šibki. Zmanjšanje dohodkovne neenakosti v obdobju od 1914 do 1945 je bilo posledica predvsem 1. in 2. svetovne vojne, ko je veliko ljudi izgubilo svoje bogastvo in premoženje, in ne mirnega procesa intersektorske mobilnosti, ki ga opisuje Kuznets. Od leta 1970 naprej je dohodkovna neenakost v bogatih državah znatno narasla, posebej v ZDA.

Ekonomisti 19. stoletja zaslužijo priznanje za postavljanje vprašanja distribucije bogastva v središče pozornosti ekonomskih analiz ne glede na to, da njihovi odgovori niso bili zadovoljujoči. Ni razlogov za prepričanje, da rast samodejno prinaša ravnovesje. Zaradi Kuznetsovih optimističnih zaključkov so ekonomisti predolgo zanemarjali vprašanje distribucije bogastva; preusmerili so se na razvoj matematičnih modelov, ki temeljijo na reprezentativnih vzorcih. Neenakost pa je nato spet postala osrednje vprašanje politične ekonomije.

Ekonomskega determinizma v zvezi z neenakostjo bogastva in dohodka ni. Zgodovina distribucije bogastva je bila in ostaja v prvi vrsti politično vprašanje, ki se ne more zreducirati le na čiste ekonomske mehanizme. Zmanjšana neenakost v večini razvitih držav od leta 1910 do leta 1950 je bila posledica vojn in politik, ki so bile sprejete pri spoprijemanju s šoki zaradi teh vojn. Rast neenakosti po letu 1980 je posledica političnih sprememb ter zlasti davčnih in finančnih ter tudi inovacijskih politik. Slednje pa so praviloma v pristojnosti držav.

Na dinamiko distribucije bogastva vplivajo močni mehanizmi, ki delujejo izmenično v smeri konvergence in divergence. Naravnega in spontanega procesa za preprečevanje sil neenakosti in destabilizacije ni. Glavne sile konvergence, ki zmanjšujejo neenakost, so znanje in

spretnosti ter naložbe v izobraževanje. Zakon ponudbe in povpraševanja ter tudi mobilnost kapitala in delovne sile, ki je različica omenjenega zakona, deluje v smeri konvergence, vendar je vpliv tega zakona manjši od vpliva znanja in spretnosti, posledice pa so pogosto ambivalentne. Znanje in spretnosti so ključnega pomena tako za rast produktivnosti kot za zmanjšanje neenakosti znotraj držav in med državami. Proces tehnološke konvergence med razvitimi in nerazvitimi državami omogoča odprte meje za trgovino, v bistvu pa gre za proces širjenja in izmenjave znanja, ki je predvsem javno dobro, šele potem tudi tržni mehanizem. Proizvodne tehnologije terjajo od delovne sile več znanja in nove veščine, tako da delež dela v dohodku raste, delež kapitala pa upada – gre za t. i. hipotezo rasti človeškega kapitala. Razvoj tehnologije pelje samodejno k prevladi človeškega kapitala nad finančnim kapitalom in nepremičninami, sposobnih menedžerjev nad delničarji in sposobnosti nad nepotizmom. Neenakost postaja bolj meritokratična in manj statična (ne nujno manjša). Ekonomska racionalnost deluje na razvoj demokratične racionalnosti.

V članku *Priloga h kritiki tehnološkega determinizma in globalizma* (Šercar, 2001) podajam model profesionalne družbe, ki je organizirana hierarhično po vertikali in ne razredno po horizontali. Poklic lahko opredelimo kot skupino posameznikov, katere člani uporabljajo in razvijajo podobno znanje, spretnosti in kompetence z določeno organizacijsko vrednostjo, ki je tržno prenosljiva (Hövels, 2004). V profesionalni družbi naj bi tudi kapitalisti predstavljali poseben poklic, ki izpolnjuje splošna merila za poklice.

Naslednja hipoteza se nanaša na zamenjavo razrednega boja z generacijskim spopadom. Po tej hipotezi narašča neenakost predvsem med mladimi in starimi. Ljudje akumulirajo bogastvo, ko so mladi, z namenom, da si zagotovijo udobno starost. Razvoj medicine skupaj z izboljševanjem življenjskih pogojev je popolnoma preoblikoval bistvo kapitala.

Po Pikettyju sta obe hipotezi varljivi – vpliv teh sprememb je manjši, kot si mislimo. Dokazov, da delež dela v nacionalnem dohodku raste, ni. Finančni kapital je nepogrešljiv vir tako v 21. stoletju, kot je bil v 18. in 19. stoletju, tako danes kot tudi v preteklosti. Neenakost med starostnimi skupinami danes je enaka kot v preteklosti.

Glavne sile v prid večje enakosti so znanje in spretnosti. Zaradi pomanjkanja ustreznih naložb v izobraževanje in usposabljanje socialne skupine ne morejo imeti enakih koristi od gospodarske rasti. Znanje kot glavna sila konvergence je le delno naravni in spontani dejavnik, saj je odvisno od politike izobraževanja, možnosti usposabljanja in pridobivanja veščin ter dostopa do s tem povezanih institucij.

Najbolj zaskrbljujoče sile divergence so tiste, ki obstajajo, čeprav obstajajo ustrezne naložbe v znanje in sposobnosti in čeprav so podani vsi pogoji za tržno učinkovitost.

Najbolj pomembna sila divergence je povezana s procesom akumulacije kapitala in koncentracije bogastva ob šibki rasti in velikem dobičku od kapitala. Eden od dejavnikov je izrazito ločevanje največjih dobičkarjev od drugih slojev družbe. Prvi proces divergence je močnejši od drugega; na daljši rok nedvomno predstavlja glavno grožnjo enakomerni distribuciji bogastva. Glavna sila divergence je $r > g$; to pomeni, da je dobiček od kapitala (angl. *return*, r) večji od gospodarske rasti (angl. *growth*, g) v daljšem časovnem obdobju.

Knjiga Thomasa Pikettyja je takoj doživela velik odziv. Sprožila je plodno razpravo o tem, ali kapitalizem pelje k rasti neenakosti, kot trdi Piketty, ali k zmanjšanju neenakosti, kot so bili prepričani drugi ekonomisti.

Del neoliberalcev ni navdušen nad Pikettyjevo knjigo. Piketty je preveč pesimističen. Podal je točno diagnozo, vendar brez rešitev; sklepi so v nasprotju s sklepi Nobelovega nagrajenca za področje ekonomije za leto 1993 Roberta Fogla v knjigi *Escape from Hunger and Premature Death, 1700–2100: Europe, America, and the Third World (Cambridge Studies in Population, Economy and Society in Past Time)*. Dohodkovna neenakost je zaželeno. Podatki, ki jih uporablja Piketty, ne dovoljujejo sklepov, do katerih je prišel.

Precej liberalcev pa pozdravlja Pikettyjeva spoznanja. Veliko neenakosti med delovno silo povzročata delničarstvo in lastništvo nad kapitalom; pravilna pot je demokratična pravica, da tudi delavci postanejo kapitalisti. Piketty to možnost kot rešitev neenakosti ocenjuje na 1–1,5 % do konca 21. stoletja; razvoj tehnologije in predvsem robotike bo po Pikettyju bistveno zmanjšal trg dela.

Joseph E. Stiglitz, Nobelov nagrajenec za področje ekonomije za leto 2001 in 4. najbolj vpliven ekonomist danes v svetu glede citiranosti, profesor ekonomije na Univerzi Columbia, bivši predsednik Sveta ekonomskih svetovalcev takratnega predsednika ZDA Billa Clintona, bivši podpredsednik in glavni ekonomist Svetovne banke, kratkomalo, skesani vodilni neoliberalni ekonomist v teoriji in praksi, ki je po polomu Enrona leta 2001 postal kritik pajdaškega kapitalizma (angl. *crony capitalism*), vidi glavni problem v političnem sistemu, ki vzdržuje izkrivljene trge, na katerih korporacije in bogati lahko izrabljajo vse druge v družbi, saj trgi ne obstajajo v vakuumu. Stagnacija plač in rast neenakosti nista posledici normalne tržne ekonomije, temveč *ersatz* kapitalizma, ki je surogat pravega kapitalizma. Pravila igre morajo obstajati, ta pa se vzpostavljajo skozi politične procese. Velika

ekonomska neenakost povzroča politično neenakost. V takšnem sistemu so neenake tudi možnosti za ekonomski napredek in družbeno mobilnost. Ustrezna pravila igre (davki, širok dostop do izobraževanja, strogi zakoni zoper monopole, reforme na področju upravljanja podjetij, ki omejujejo pravico vodstva do plačil, finančni predpisi, ki onemogočajo, da banke izkoriščajo družbo) naj bi krepila gospodarsko rast; le-ta zmanjšuje neenakost in povečuje enakost glede priložnosti na trgih, kar je značilno za družbe srednjega razreda na polovici 20. stoletja. Glavni problem, s katerim se danes srečujemo, ni v kapitalizmu, temveč v demokraciji 21. stoletja. Toda Stiglitz predlaga razpravo o demokraciji le v naslovu, ne predlaga pa rešitve za naraščajočo ekonomsko neenakost v sodobnem svetu.

Nekateri so mnenja, da demokracija že dalj časa omogoča korupcijo velikih razsežnosti; ni videti, da je kot politični sistem sposobna samopoprave. Če je korupcija v vodilnih zahodnih demokratičnih državah manjša kot korupcija v vodilnih t. i. socialističnih državah, to ne pomeni, da imajo zahodne države pravico do škodoželnega zmagoslavja v odnosu do teh kvazi socialističnih držav.

Če zakonodaja ne štiti spodnjih 40 % revnega prebivalstva, lahko pričakujemo še ostrejšo razredno delitev in politično nestabilne družbe.

"Strašilo komunizma" v Evropi na polovici 19. stoletja je preplašilo ljudi in jih preusmerilo v demokracijo. Po razpadu ZSSR v začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja se je zdelo, da je svet rešila liberalna demokracija kot idealni sistem. Vendar imamo številne dokaze, da liberalna demokracija, celo v najnaprednejših zahodnih državah, ni ne liberalna in ne demokratična. Nekatere razvite demokracije so postale ekstremno nedemokratične.

Vzroki aktualnih gospodarskih in političnih problemov so zagotovo tudi antropološki.

Sperber (2013) je kot glavni vir za novi portret Karla Marxa uporabil dopisovanje med Marxom in Engelsom, znano pod akronimom MEGA, in ustvaril sliko o Marxu, ki se znatno razlikuje od stereotipov, po katerih je Marx intelektualno odgovoren za komunizem v 20. stoletju. Po Sperberju je bil Marx predvsem radikalni demokrat, ki je kot sociolog in filozof ekonomije in tehnologije pojasnil industrijski kapitalizem v zgodnjih desetletjih 19. stoletja, od katerega se kapitalizem na začetku 21. stoletja zelo razlikuje. Marx je iskal novo obliko humane družbe po propadu kapitalizma, vendar ni podal oblike te družbe. Sovražstvo do reakcionarnih režimov je Marxa privedlo do bizarnih skrajnosti. Bil je oster nasprotnik ruske cesarske avtokracije (samodržavja) in je vodil kampanjo za revolucionarno vojno proti Rusiji v letih 1848 in 1849. Z neod-

ločnim ravnanjem Velike Britanije do krimske vojne, ki je v letih od 1854 do 1856 potekala med Rusijo ter Veliko Britanijo, Francijo, Osmanskim cesarstvom in Kraljevino Sardinijo, se tudi ni strinjal. Zaradi takšne politike je britanskega premierja lorda Palmerstona imel za plačanega agenta ruskega carja. Znano je tudi Marxovo sovražstvo do Pruske monarhije. Mihaila Bakunina je bolj sovražil zaradi suma, da ima kot panslavist skrivne povezave z ruskim carjem, kot zaradi avtoritarnega anarhizma, ki ga je Bakunin zastopal v Prvi internacionali (The International Workingmen's Association (IWA, 1864–1876)). Bakunin je leta 1860 *Komunistični manifest* prevedel v ruski jezik. Znan je njegova izjava: "Če boste najbolj gorečemu revolucionarju dali popolno oblast, bo prej kot v letu dni hujši od samega carja." V celotnem 20. stoletju in tudi še danes Marxa neločljivo povezujejo z idejo komunizma, čeprav je npr. leta 1842 vodil ognjevito polemiko proti vodilnemu nemškemu časniku zaradi zagovarjanja komunizma. Pojasnjeval je, da komunistične ideje uničujejo izobraženstvo, dobro vzgojo, okus in čustva do drugih. Širjenje komunističnih idej je navidezno nenevaren proces, za katerega ni zdravila. Zagovarjal je uporabo vojske za zadušitev vstaje komunističnih delavcev. V nagovoru avgusta 1848 v Demokratičnem društvu v Kölnu, torej šest mesecev po objavi *Komunističnega manifesta*, je Marx zavrnil revolucionarno diktaturo delavskega razreda kot neumnost, dvajset let kasneje ob izbruhu francosko-pruske vojne leta 1871 je kot neumnost odpravil tudi pariško komuno. Marx je namreč delil mnenje liberalcev, da je komunizem škodljiv za napredek. Marxove ideje ne predstavljajo enotnega sistema. Jemal jih je iz številnih virov, od Heglovega prepričanja, da je v zgodovino vgrajena logika razvoja, do pozitivističnega pojmovanja o pozitivni znanosti kot modelu katerega koli avtentičnega znanja. Čeprav je Comtov filozofski sistem opisoval kot pozitivistične smeti, je podobno kot pozitivisti delil zgodovino na iracionalno ero (predzgodovino) in industrijsko, znanstveno ero (zgodovino). Predvsem pa obstajajo podobnosti med Marxom in Herbertom Spencerjem. Spencer, in ne Darwin, si je izmislil, da "preživijo najspособnejši" in uporabil to ugotovitev za obrambo *laissez-faire* (liberalnega) kapitalizma. Spencer je pod vplivom Comta zgodovino delil na bojevito in industrijsko. Spencerjev novi svet je bil idealizirana različica zgodnjega viktorskega kapitalizma, Marx pa je napovedoval, da bo kapitalizem nekoč zrušen. Oba sta pričakovala novo znanstveno dobo, ki se bistveno razlikuje od človekove preteklosti. Znano je Marxovo navdušenje nad Charlesom Darwinom. Hotel mu je celo posvetiti *Kapital*. Manj pa so znane globoke razlike med njima. Marx je hvalil teorijo francoskega etnografa in geologa Pierra Trémauxa v knjigi *Poreklo in razvoj človeka in drugih bitij* iz leta 1866 o vlogi geologije v živalski in človekovi evoluciji kot naravni osnovi tudi nacionalnosti. Marx se je tudi nagibal k biološkemu in geološkemu pojasnjevanju

razlik med nacijami in k intelektualnemu prvenstvu naravoslovja, kar je dodatni primer vpliva, ki ga je nanj imel pozitivizem. Po Marxu je Trémauxeva teorija pomembna izboljšava Darwinove teorije, saj je razvoj po Trémauxu nujen, medtem ko je napredek v naravi po Darwinu čisto naključen. Teorija selekcije ne pove prav ničesar o kateri koli predvidljivi izboljšanji v naravi. Marx se je zavedal, da darvinizmu manjka ideja napredka, bil pa je čustveno nezmožen sprejeti to Darwinovo znanstveno odkritje, saj je kot heglovec verjel v napredek in smiselnost zgodovine. Piketty (2014, p. 401) piše:

"Politika in ideje očitno obstajajo neodvisno od gospodarskega in družbenega razvoja. Parlamentarne institucije in vladavina zakonov niso bile nikoli zgolj meščanske institucije, ki so jih marksistični intelektualci ostro kritizirali pred padcem berlinskega zidu. Vendar pa je tudi jasno, da vzponi in padci cen in plač, dohodkov in bogastev vplivajo na oblikovanje političnih dojemanj in stališč, te predstave v zameno vplivajo na politične institucije, pravila in politike, ki konec koncev oblikujejo družbene in gospodarske spremembe. Pristop, ki je hkrati gospodarski in političen, socialen in kulturni ter zadeva plače in bogastvo, je ne samo možen, temveč je celo nujno potreben. Bipolarni spopadi v obdobju od 1917 do 1989 so zdaj očitno za nami. Spopad komunizma (dejansko je šlo za države nedemokratskega industrijskega etatizma in ne socializma; op. avtorja te ocene) in kapitalizma bolj sterilizira kot stimulira zgodovinske, ekonomske in filozofske raziskave kapitala in neenakosti. Od teh starih sporov je minilo že dolgo časa, zgodovinske raziskave o njih pa po mojem mnenju še vedno nosijo njihov pečat."

Piketty se je očitno zelo uštel. To nazorno potrjujeta izbruh ukrajinske krize ter spopad zahoda in vzhoda, se pravi zveze Nato na čelu z ZDA in EU na eni strani in Ruske federacije na drugi. Ukrajinska kriza je hkrati vzrok in posledica novega spopada civilizacij (Huntington, 1993), ki ima obveščevalni, politični, gospodarski, geostrateški, vojaški, kulturni, psihološki in medijski vidik. V medijski vojni strani vztrajajo na svoji različici resnice. V primeru nove hladne vojne ne moremo reči, da gre za spopad komunizma in kapitalizma. Kriza se je začela z vstajo v Ukrajini, predvsem v Kijevu. Plodna tla za vstajo je omogočil nedemokratski in proruski režim prejšnjega ukrajinskega predsednika Viktorja Janukoviča, ki je pobegnil iz države. Gre za spopad strani, ki se med seboj ogrožajo obveščevalno, vojaško in geostrateško. Rusija je zasedla območje severnega tečaja z neizmernim naravnim bogastvom. Zahod hoče vojaško priti neposredno na zunanje zahodne meje Ruske federacije, Rusija pa tega ne dovoljuje in se bo pred to grožnjo branila. Prejšnji predsednik Ruske federacije Boris Jelcin je deloval proti

unipolarni prevladi ZDA v svetu in v smeri približevanja Evrope in Ruske federacije, ki jo je videl kot evropsko državo. Med predsednikovanjem sedanjega predsednika Vladimirja Putina pa se je Krim odcepil od Ukrajine in pristopil k Ruski federaciji. Nato ima dokaze, da ruski vojaki sodelujejo v vzhodni Ukrajini na strani tamkajšnjega ruskega prebivalstva, ruski predsednik Putin pa to odločno zanika. Ukrajinski predsednik Petro Porošenko odkrito vabi Nato k sodelovanju zoper ruske upornike na vzhodu Ukrajine. Približevanje Evrope in Ruske federacije geostrateško ni v interesu ZDA in ga je bilo treba čim prej preprečiti. Temu in krepitvi homogenosti zahodnih držav sta namenjena ukrajinska kriza ter spopad zahoda in vzhoda v obliki nove hladne vojne. Putin izpostavlja rusko nuklearno moč. Izjava je zastrašujoča predvsem za rusko prebivalstvo. Z namenom spodbujanja miru in stabilnosti so Natove bojne ladje vstopile v Črno morje zaradi sodelovanja v skupni vaji Ukrajine, ZDA, Kanade, Španije, Gruzije, Romunije in Turčije septembra 2014, v Sevastopolu pa je bilo zasidranih več kot 300 ruskih vojaških ladij. V novo situacijo sodi tudi spodbuda Nemčije za čim prejšnje politično delovanje; le-to vključuje vstop držav Zahodnega Balkana, ki še niso članice EU, v EU in cestno povezovanje jugovzhodnih evropskih držav Slovenije, Hrvaške, Bosne in Hercegovine, Črne gore, Albanije in Grčije z jadransko-jonsko avtocesto. Gospodarske sankcije ZDA in EU proti Ruski federaciji spodbujajo ruske protiukrepe in pospešujejo nastanek Evro-azijske unije na čelu z Rusijo. Po petindvajsetih letih od konca zadnje hladne vojne se spopad civilizacij nadaljuje v enaki obliki.

Teorijo spopada civilizacij je postavil ameriški politolog Samuel Huntington (1993). Po tej teoriji so kulturne in verske identitete ljudi glavni vir konfliktov v svetu po koncu hladne vojne. Huntington deli svet v osem velikih civilizacij. To so:

- zahodna civilizacija (ZDA in Kanada, Zahodna in Srednja Evropa, Avstralija in Oceanija);
- latinskoameriška civilizacija (Srednja Amerika, Južna Amerika (razen Gvajane, Surinama in Francoske Gvajane), Kuba, Dominikanska Republika in Mehika; mnogi ljudje v Južni Ameriki se imajo za polnopravne člane zahodne civilizacije);
- pravoslavna civilizacija (nekdanja Sovjetska zveza, nekdanja Jugoslavija (razen Hrvaške in Slovenije), Bolgarija, del Cipra, Grčija in Romunija, Armenija, protestantske in katoliške baltske države; sem ne sodijo države z nepravoslavno večino, kot so Azerbajdžan, Albanija in večina držav Srednje Azije);
- vzhodna civilizacija (mešanica budistične (Butan, Kambodža, Laos, Mongolija, Mjanmar, Šrilanka, Tajska), kitajske (Kitajska, Koreja, Singapur, Tajvan in Vietnam), hindujske (Indija, Nepal, Butan) in ja-

ponske civilizacije, ki je hibrid kitajske civilizacije in starejših altajskih vzorcev);

- muslimanska civilizacija (države širšega Bližnjega vzhoda (brez Armenije, Cipra, Etiopije, Gruzije, Izraela, Malte in Južnega Sudana) in Severozahodne Afrike ter Albanija, Bangladeš, Brunej, Komori, Indonezija, Malezija, Pakistan in Maldivi);
- civilizacije držav južne podsaharske Afrike, Srednje Afrike (razen Čada), Vzhodne Afrike (brez Etiopije, Kenije, Komorov, Mauritiusa in Tanzanije); sem sodijo še Zelenortske otoki, Slonokoščena obala, Gana, Liberija in Sierra Leone;
- civilizacije Etiopije, Haitija, Izraela in angleško govorečih karibskih držav (nekdanje britanske kolonije v Karibih, katerih civilizacija je zelo podobna zahodni civilizaciji);
- države, v katerih živijo zelo velike skupine ljudi, ki se identificirajo z ločenimi civilizacijami, kot so Indija (s hindujsko večino in muslimansko manjšino), Ukrajina (z grškokatoliškim svetom (uniati), ki prevladuje v zahodnem delu, in pravoslavnim svetom, ki prevladuje na vzhodu Ukrajine), Francoska Gvajana, Benin, Čad, Kenija, Nigerija, Tanzanija in Togo, Kitajska (razcepljena med kitajsko in budistično civilizacijo v Tibetu ter Hongkongom in Macaom na zahodu), Filipini (razcepljeni med islamom na Mindanau in kitajsko civilizacijo na zahodu), Sudan (razcepljen med islamom in civilizacijo podsaharske Afrike; ta delitev je bila formalizirana v juliju 2011 po referendumu za neodvisnost Južnega Sudana v januarju 2011).

Razlogi spopada naj bi bili:

- razlike v zgodovini, jeziku, tradiciji in veri,
- krepitev civilizacijske samozavesti in zavesti o razlikah med civilizacijami v globaliziranem svetu,
- vera kot nadomestilo za izgubo tradicionalne identitete,
- reakcija na svetovno prevlado zahodne civilizacije,
- nespremenljivost kulturnih značilnosti,
- civilizacijska samozavest kot ideologija ekonomskega regionalizma.

Noam Chomsky je koncept spopada civilizacij kritiziral kot iskanje nove utemeljitve za geopolitiko ZDA po koncu hladne vojne in razpadu Sovjetske zveze.

Za podjetno gospodarstvo potrebujemo tehnološki razvoj in inovacije. Po neoliberalni inovacijski strategiji in politiki so glavni sovražniki podjetništva v državnem aparatu. Zato je treba vlogo države zmanjšati tudi na področju inovacij in tehnološkega razvoja. Država naj zgolj zagotavlja ustrezne pogoje, vse drugo pa naj izpelje zasebni sektor na prostem trgu na osnovi motiva dobička. Mazzucatova (Mazzucato, 2011) pokaže, da predstavlja zmanjšanje proaktivne vloge države v gospodarski politiki in politiki

inovacij veliko nevarnost za gospodarsko rast. Države v najbolj uspešnih gospodarstvih so vodilni dejavnik inovativnega razvoja, predvsem:

- s financiranjem najbolj negotovih faz raziskav in eksperimentalnega razvoja z ravni tveganja, ki ga zasebni sektor ne zmore prevzeti,
- z vztrajanjem na nenehnem razvoju in z naročanjem razvojnih nalog ter
- s spremljanjem poteka procesa komercializacije inovacij.

Tisti, ki kot najboljši recept priporočajo čim manj države in čim več trga, so spregledali, da je bila za največjimi inovacijami v zgodovini vedno država. Google je financirala ameriška fundacija National Science Foundation. Odkritje molekularnih protiteles, ki je omogočilo razvoj biotehnologije, je rezultat dela državnih laboratorijev Medical Research Council v Veliki Britaniji. Večino mladih inovativnih družb v ZDA ni financiral zasebni kapital, temveč javni podjetni kapital skozi program Small Business Innovation Research (SBIR). Ti primeri veliko povedo. Inovacijska politika neoliberalnih vlad z vlogo države, ki naj zgolj zagotovi ustrezne pogoje za razcvet inovativnosti (sem sodijo investicije v znanost, zagotavljanje zakonskega okvira znotraj makroekonomskih ukrepov, ne pa tudi neposredne naložbe v inovacije), je napačna, saj na gospodarsko rast deluje omejevalno. Država naj bi investirala predvsem v inovacije, ki predstavljajo preveliko tveganje za zasebni kapital.

Najboljši primer podjetne države je inovativna politika ZDA (DARPA, SBIR, zdravila, nanotehnologija); omeniti velja tudi zelene tehnologije v Veliki Britaniji.

Javni sektor je bil v podjetni državi vodilni dejavnik tudi ekonomije znanja, ki jo poganjajo tehnološki razvoj, proizvodnja in razširjanje znanja.

Priporočila Mazzucatove za podjetno državo so zlasti:

- zmanjšati neposredne transferje države za majhna podjetja,
- financirati le tista majhna in srednja podjetja, ki so dokazala, da denar trošijo namensko za inovacije,
- opustiti iniciative, ki ne prispevajo k rasti inovacij, temveč so usmerjene na dobiček od patentov,
- zagotoviti solventnost podjetij za inovacijski razvoj,
- sprejeti proaktivni intervencionistični pristop do inovacij na področju zelenih tehnologij,
- povečati proračun za razvoj zelenih tehnologij, saj zasebne naložbe na tem področju ne zadoščajo.

Karl Polanyi, avstro-ogrski sociolog kapitalizma, John Maynard Keynes, britanski ekonomist, in Hymen Minsky,

ameriški finančni ekonomist, so pokazali, da je prosti trg brez intervencionizma moderne države navaden mit.

Po Mazzucatovi je vloga države na področju inovacijske politike, da omogoči sodelovanje organizacij v javnem in zasebnem sektorju pri ustvarjanju in razširjanju znanja v smeri strukturnih sprememb in rasti gospodarstva.

Reference

- Hövels, B., 2004. Occupational profiling in the information society. V: *STILE – European conference: Measuring the Information Society: 30 September–1 October*. Brussels.
- Huntington, S. P., 1993. The clash of civilizations? *Foreign Affairs*, 72(3), pp. 22–49.
- Mazzucato, M., 2011. *The entrepreneurial state*. [pdf] London: Demos. Dostopno na: http://www.demos.co.uk/files/Entrepreneurial_State_-_web.pdf [27. 11. 2014].
- Piketty, T., 2014. *Capital in the twenty first century*. [pdf] Cambridge, London: Belknap Press of Harvard University Press. Dostopno na: http://resistir.info/livros/piketty_capital_in_the_21_century_2014.pdf [27. 11. 2014].
- Sperber, J., 2013. *Karl Marx: a nineteenth-century life*. [online] New York, London: Liveright publishing corporation. Dostopno na: http://www.amazon.com/Karl-Marx-A-Nineteenth-Century-Life/dp/0871404672#reader_0871404672 [27. 11. 2014].
- Šercar, T. M., 2001. *Priloga h kritiki tehnološkega determinizma in globalizma*. COBISS obvestila, [e-revija] 6(3), pp. 9–49. Dostopno na: http://home.izum.si/cobiss/cobiss_obvestila/2001_3/index.html [27. 11. 2014].

Tvrtko-Matija Šercar